

SVETPTIC

REVIJA DRUŠTVA ZA OPAZOVANJE IN PROUČEVANJE PTIC SLOVENIJE

04
2021

ISSN: 1580-3600; LETNIK 27, ŠTEVILKA 04, DECEMBER 2021

NE SAMO SVET PTIC!

// Davorin Tome

Ko je govor o ogroženosti narave, strokovnjaki opozarjajo: ni ogrožen samo svet ptic, ogroženo je vse, kar je živega na svetu. Precej dokazov je, da smo za krizo biotske raznovrstnosti odgovorni mi, ljudje. Jasno je tudi: mi, ljudje, smo edini, ki lahko to krizo rešimo, in mi, ljudje, jo moramo rešiti, če si želimo dobro. A rešili jo bomo le, če spremenimo sami sebe, predvsem moramo prilagoditi naš odnos do narave. Veliko naravovarstvenih aktivnosti je danes namenjenih izključno temu, da bodo ljudje dojeli, kako je že skrajni čas, da začnemo naravo sprejemati drugače, kakor to počnemo že vse od začetka industrijske revolucije.

*»Samo če bomo razumeli, nam bo mar.
Samo če nam bo mar, se bomo zganili.
Samo če se bomo zganili,
ostaja možnost ohranitve.«
(Jane Goodall)*

Nekoliko posplošeno rečeno, zakoni s področja fizike, kemije in biologije oblikujejo vse v vesolju. Zato jim včasih pravimo tudi »naravni« zakoni. V nespremenjeni obliki delujejo že od Velikega poka dalje. Poznamo pa tudi naravovarstvene zakone, a s to razliko, da le-ti niso naravni, čeprav so nastali z namenom varovanja narave. So plod človekovega raziskovalnega dela, njegove sposobnosti opazovanja, logičnega sklepanja, predvidevanja, čustvovanja, dogovarjanja, naših želja ... , so družbeni fenomen, torej. Razvijati so se začeli z razmahom znanosti v družbi in s prvimi spoznanji, da izkoriščanje naravnih virov ni kot mavrica, katere konca ne dosežeš nikoli. V nasprotju z naravnimi zakoni se tudi ves čas spreminjajo. Zato se spreminja tudi dojemanje varstva narave.

GENEZA

Spreminjanje dojemanja naravovarstva je slikovito opisala pred kratkim preminula angleška ekologinja Georgina M. Mace, če na tem mestu s komentarji povzamem nekaj njenih ključnih poudarkov. V začetku smo varovali velike pande, ker so se nam v svoji črno-beli opravi zdele »za umret« srčkane. Leta 1924 smo Slovenci v dolini Triglavskih jezer razglasili Alpski varstveni park, da bi s tem za vse večne čase ohranili čudovite kamnite sklade. Ekologinja je to obdobje poimenovala: »Varovanje narave zaradi narave«. Sčasoma je postalo jasno, da zgolj s čišljanjem naravnih lepot v naravovarstvenem smislu ne bomo naredili veliko. Sprememba dojemanja varstva narave je bila neizbežna. Zgodila se

Izkoriščanje naravnih virov ni kot mavrica, katere konca ne dosežeš nikoli.

Radi se pohvalimo, da je Slovenija med evropskimi državami biser ohranjene narave in vroča točka biotske raznovrstnosti. Na delu Slovenskega primorja, ki je na fotografiji, je praktično edino omembe vredno zatočišče za prostoživeče kopenske živali in rastline ŠKOCJANSKI ZATOK, majhna modra lisa v zaledju Kopra. Pa še to ni naraven, temveč vzdrževan sistem, popolnoma odvisen od naše dobre volje. Je to res največ, kar zmoremo?

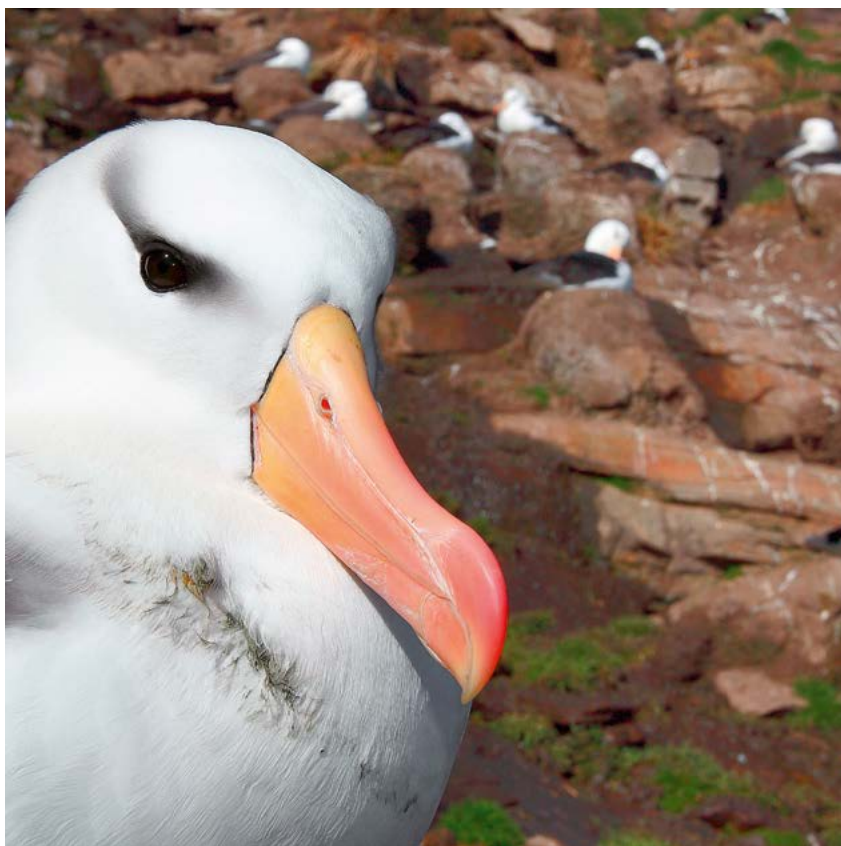
Dolgoročnost posledic naših posegov v naravo je tabu tema. **POLARNI LISICI** (*Vulpes lagopus*) gre globalno dobro, znotraj Evropske unije pa je kritično ogrožena. Že več kot 75 let je preteklo, odkar je ne lovijo več zaradi dragocenega krzna, a se populacija kar ne more in ne more pobrati.

je okoli časa, ko je biotska raznovrstnost na konferenci združenih narodov o okolju in razvoju v Rio de Janeiru dobila politično priznanje. Vzporedno je takrat splošno priznanje dobilo tudi dejstvo, da smo ljudje od narave povsem odvisni. Iz narave in samo od narave namreč dobimo vse, od česar so naša življenja res odvisna, za nameček pa vse to dobimo brezplačno. Priznanje je pomenilo začetek obdobja vrednotenja ekosistemskih uslug, ki ga je ga. Mace v naravovarstveni nomenklaturi poimenovala: »Varovanje narave zaradi človeka«. Čez čas smo ugotovili, da nam tudi takšno dojemanje ne bo ohranilo obsega ekosistemskih uslug, potrebnih za dolgoročno blaginjo. Ljudje, subjektivni, kot smo,

evforično varujemo vrste in ekosisteme, na katere se osebno navežemo in v katerih vidimo neposredno korist, za prav tako pomembne vrste in naravne procese v ozadju odrskih luči pa nam je malo mar. Vrednotenje ekosistemskih uslug je dandanes sicer še vedno v vrhu političnih kupčkanj in znanstvenih raziskovanj, a v želji po bolj učinkovitem varovanju narave smo že pred časom spoznali, da je čas za novo obdobje. Ga. Mace ga je poimenovala: »Narava in ljudje«. Gradi na tem, da smo ljudje del ekosistema in ne njegova privilegirana nadgradnja, ki je nastala s ciljem, kakor je zapisano v prvi Mojzesovi knjigi: »...da si podredimo in zagospodujemo vsem živim bitjem«. Poudarja pomen partnerskega odnosa med naravo in ljudmi. Ko bomo ta nivo enkrat dosegli, se ob naravovarstvenem posegu ne bomo nikoli več vprašali: »Kaj že bom imel jaz od tega?«

Od 21 vrst albatrosov na svetu je 19 ogroženih zaradi ribolova in spreminjanja okolja. **FALKLANDSKEMU ALBATROSU** (*Thalassarche melanophris*) gre za zdaj še dobro. Nas ta novica naredi zaskrbljene zaradi 19 vrst ogroženih albatrosov ali vesele zaradi falklandskih albatrosov?

NESLAVNA PRETEKLOST, KI ŠE VEDNO TRAJA

Dogodki v ozadju, ki so bili gonilo sprememb dojenja in ciljev varstva narave, so očitni, pogosto tudi moreči. V znanstveni literaturi je dokumentiranih na tisoče, brez dvoma jih je še mnogo več, ki so šli mimo nas neopazno. Nekaj primerov. V večini oceanov in morij se velikosti populacij ekonomsko pomembnih morskih rib v zadnji polovici stoletja zaradi ribolova trajno zmanjšujejo. Ob nespremenjenem trendu bo ta vir, ki zajema okoli petino živalskih proteinov v prehrani ljudi, popolnoma izčrpan do leta 2050. Od začetkov lova na kite pred dobrimi 100 leti do danes so se velikosti populacij vseh vrst v povprečju zmanjšale za več kot 60 %. Pravi kolaps je doživel sinji kit, največja žival, ki je kadarkoli živela na Zemlji. Danes po oceanih plava le še dober odstotek nekdanje jate. Nič drugače ni med majhnimi živalmi. V neki raziskavi so potrdili, da je v Nemčiji število letelih žuželk v tridesetih

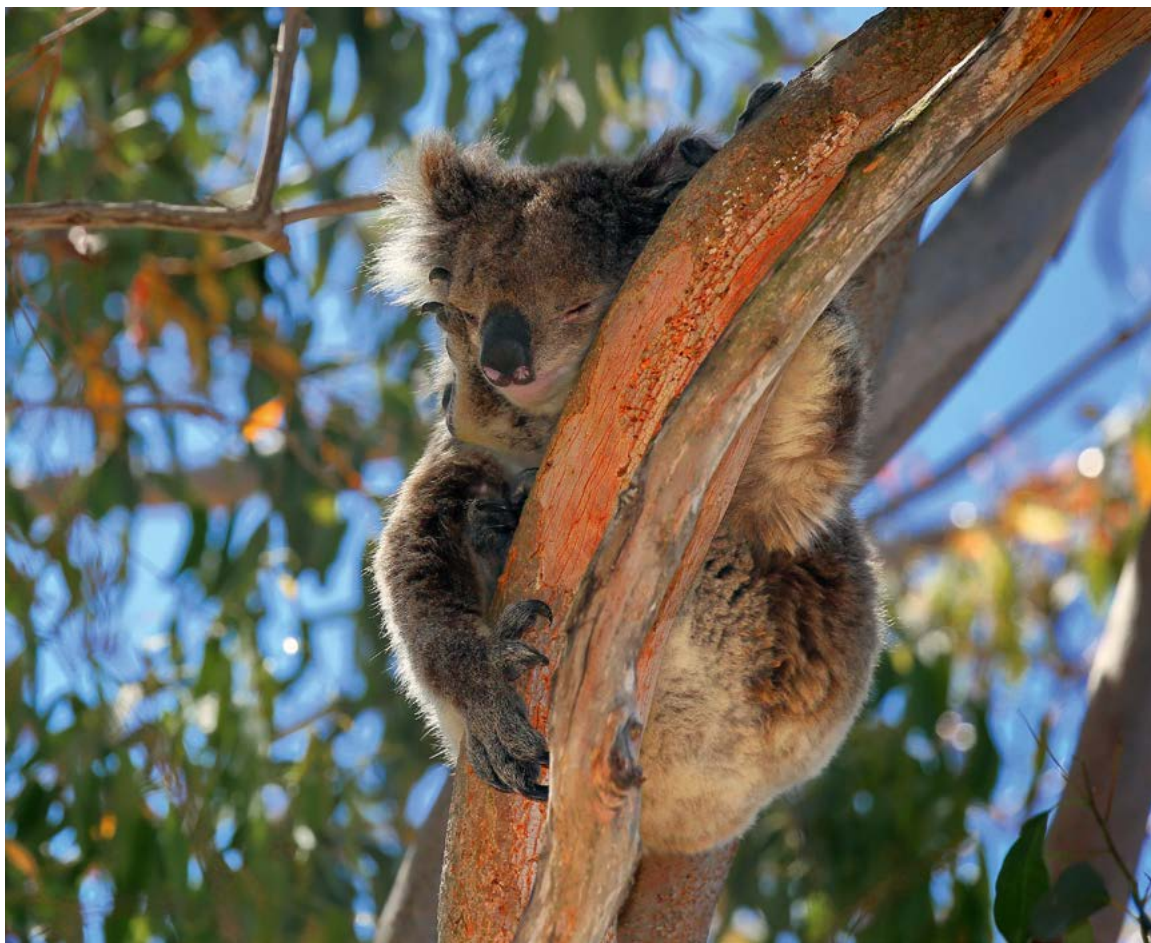
letih upadlo za tri četrtine. Meritve so naredili v zavarovanih območjih, torej na ozemljih, ki jih je varstvo narave razglasilo z namenom ohranjanja biotske raznovrstnosti. Zelo verjetno so razmere, če bi upoštevali celotno državo, še veliko slabše. Pa ne le v Nemčiji, po celi Evropi. Študija je namreč le v številki ovrednotila spremembo, ki jo povsod opazamo tudi laiki – po še tako dolgi vožnji z avtomobilom ostane vetrobransko steklo čisto, brez madežev povozenih žuželk. V mokriščih, ki so našim očem bolj skrita kakor travniki in gozdovi, so spremembe še večje. Njihova površina se je od leta 1700 do danes zmanjšala za 90 %, velikosti populacij izbranih vrst, ki jih strokovnjaki spremljajo zadnjih 50 let, je upadla za več kot 80 %. Za koliko so se zmanjšale, še preden so začeli z monitoringi, lahko samo ugibamo.

Ljudje, subjektivni kot smo, evforično varujemo vrste in ekosisteme, na katere se osebno navežemo in v katerih vidimo neposredno korist, za prav tako pomembne vrste in naravne procese v ozadju odrskih luči pa nam je malo mar.

Odvisno od našega odnosa do narave, na sliki vidimo:
a) negovanje gozda;
b) eno drevo v gozdu manj, ali
c) en življenjski prostor za stotine z drevesom povezanih vrst manj.

Zaradi zmanjševanja velikosti populacije je **KOALA** (*Phascolarctos cinereus*) na IUCN-ovem rdečem seznamu ogroženih vrst. A vrsta je karizmatična, ni bojazni, da bi jo današnji sistem naravovarstva pustil na cedilu, da izumre. Kako pa se godi tisočem vrst iz istih evkaliptusovih gozdov, ki jih znanost ni še niti spoznala in brez katerih morda tudi koale tam ne bi bilo?

TRAVNIŠKA LISARJA (*Melanargia galathea*) tekmujeta za prostor na cvetu. Število letečih žuželk se je v Nemčiji zmanjšalo za tri četrtine. S posrednimi dokazi ocenjujemo, da je tako povsod v Evropi. Kako se počutite ob tem?

Na Nacionalnem inštitutu za biologijo s še devetimi partnerji sodelujemo v projektu Life NATURAVIVA. Vse aktivnosti v projektu so usmerjene v ozaveščanje ljudi o pomenu biotske raznovrstnosti. Čeprav smo v osnovi raziskovalna institucija, smo se za komunikacijski projekt odločili, ker smo spoznali, da če ljudje odnosa do narave ne spremenimo, naravnih procesov kmalu ne bomo imeli več kje raziskovati.

foto: vse **Davorin Tome**

Hkrati pa se je v ozadju sprememb naravovarstvenega dojemanja dogajalo še nekaj! Število ljudi na Zemlji se je podvojilo, poraba energije pri posamezniku se je povečala za trikrat, v razvitih državah tudi za desetkrat. Danes petino energije, ki vzdržuje celotno biosfero (če bi upoštevali samo razvite države, več kot polovico), porabimo zase, za naše potrebe. Kar ostane, si razdeli nekaj milijonov preostalih vrst, ki si z nami delijo planet. Pravo ironijo naše porabe dojamemo šele, ko ugotovimo, da je biomasa ljudi le nekaj odstotkov biomase vseh živali na planetu.

KLJUČ JE V RAZUMEVANJU

Se še spomnite, ko so vam starši dejali: »Ne pretiravajte z alkoholom, ker vas bo naslednji dan bolela glava«. Ste jim verjeli? Ugibam, a verjetno ne – dokler niste »mačka« skusili na svoji koži. Ni moj namen, da vam zbujam slabo vest. Rad bi le nazorno pokazal, da je iskanje resnice na težji način, prek osebnih izkušenj, značilnost naše družbe. Žal pa je narave na Zemlji ostalo čisto premalo, da bi lahko vsakdo na svoji koži ugotavljal, kaj za naš način življenja pomeni izguba biotske raznovrstnosti za polovico ali tri četrtine. Tu moramo verjeti raziskovalcem, ki to odkrivajo z znanstvenimi poizkusi, nepristranskimi meritvami ter predvidevanji.

Dokler ljudje ne bomo razumeli pomena biotske raznovrstnosti, si priznali, da smo z načinom življenja povzročili njeno krizo, dokler ne bomo razumeli nuje po spremembi odnosa do narave, bo naravovarstvo zgolj začaran krog načrtovanih neuspehov.

Leta 1999, ob 40-letnici terenskega dela s šimpanzi v rezervatu Gombe v Tanzaniji, je Jane Goodall, primatologinja, sociologinja in prodorna naravovarstvenica, izdala knjigo s preprostim naslovom »40 years at Gombe«. V posvetilu je zapisala: »Samo če bomo razumeli, nam bo mar. Samo če nam bo mar, se bomo zganili. Samo če se bomo zganili, ostaja možnost ohranitve«. Dejansko, za ohranitev narave se moramo zganiti in spremeniti svoj vzvišeni odnos. A vse skupaj se začne pri razumevanju. Dokler ljudje ne bomo razumeli pomena biotske raznovrstnosti, si priznali, da smo z načinom življenja povzročili njeno krizo, dokler ne bomo razumeli nuje po spremembi odnosa do narave, bo naravovarstvo zgolj začaran krog načrtovanih neuspehov – tisti, ki razumejo, bodo še naprej načrtovali ukrepe, na drugi strani jih bodo tisti, ki ne razumejo, ignorirali, kar bo osnova za vedno nove in nove ukrepe. Razumevanje tako

postaja ena izmed ključnih naravovarstvenih valut, skupaj z njim pa tudi komunikacijske spretnosti ljudi, ki informacije o biotski raznovrstnosti prenašajo med ljudi.

NARAVA IN LJUDJE, TOREJ

Želim si, da vas ne bi pustil nepotešenih. Verjetno vas zelo zanima, kako naj bi bilo videti življenje v partnerstvu med naravo in ljudmi. Žal podrobno sti o tem za zdaj ne pozna še nihče. Nekaj lahko napišem le o tem, kako ne bo videti. Spremembe ne bodo takšne, da se bomo ljudje preselili nazaj v jame, kjer bomo za topel prostor ob ognju ponovno tekmovali z medvedi. Jasno je, da bomo naravo še vedno izkoriščali v svoje dobro, saj brez tega enostavno ne gre. Zagotovo pa je tudi, da odnos med človekom in naravo ne bo smel biti takšen, kakor ga dan-danes vidimo na skoraj vsakem koraku.

Ocenjujejo, da je na svetu ostalo le še nekaj tisoč **MAGOTOV** (*Macaca sylvanus*), edinih afriških opic, ki živijo severno od Sahare. Skupaj z nekaj sto opicami z Gibraltarja je to vse, kar je ostalo od nekoč močne populacije. Kako je pa sprememba njihove ekosistemske vloge v gozdovih Atlasa vplivala na druge vrste?

DAVORIN TOME je zaposlen na Nacionalnem inštitutu za biologijo. Raziskovalno se večino časa ukvarja s pticami, predava različne predmete s področja ekologije in naravovarstva. Več fotografij na: www.davorintome.si

foto: **B. Tome**